

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО МЕТОДИКА

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертация за присъждане на научната и образователната степен доктор

на тема:

Интерактивни методи в обучението по български език 5. – 7. клас

Научна специалност: Педагогика на обучението по 1.3.
(Методика на обучението по български език)

Научно жури:

Председател: проф. д-р Ангел Петров

Членове: проф. д.п.н. Галя Христовова

проф. д-р Татяна Ангелова

доц. д-р Ганка Янкова

доц. д-р Фани Бойкова

Докторант:

Десислава Пенкова Нейкова

Научен ръководител:

проф. д-р Татяна Гаврилова Ангелова

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по Методика на обучението към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски” от 02.03.2018г.

Дисертационният труд „Интерактивни методи в обучението по български език (5. – 7. клас)“ се състои от увод, пет глави, изводи, библиография и приложения. Обемът му е 154 страници, от тях 3 страници са библиография.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 06.06.2018 от 14 часа в Заседателна зала №2 на Ректората на СУ „Св. Кл. Охридски”, гр. София.

Съдържание

Увод	с.5
Мотивация за избор на темата	с.6
<u>Първа глава: Дизайн на методическото изследване</u>	с.8
1.1. Обект и предмет на изследването	с.8
1.2. Основен изследователски въпрос	с.8
1.3. Цели и задачи на дисертационното изследване	с.9
1.4. Хипотеза	с.10
1.5. Методика на изследване	с.10
<u>Втора глава: Теоретични постановки и терминологичен апарат</u>	
2.1. Схващания за интерактивните методи. Актуалност и значимост на проблема	с.11
2.2. Схващания за интерактивните методи. Терминологичен аспект	с.12
2.3. Развиване на комуникативна компетентност чрез прилагане на интерактивни методи в обучението по български език	с.13
2.4. Развиване на социокултурна компетентност чрез прилагане на интерактивни методи в обучението по български език	с.14
2.5. Развиване на умения за живот чрез прилагането на интерактивни методи на обучение в обучението по български език 5.–7. клас	с.14
<u>Трета глава: Институционални промени в българското образование и обучението по български език –новия закон за предучилищното и училищното образование</u>	
3.1. Учебната програма по български език и приложението на интерактивни методи на обучение	с.18
3.2. Акцентите в учебната програма по български език в областта на социокултурната компетентност	с.18
3.3. Акцентите в учебната програма по български език в областта на комуникативната компетентност	с.19
3.4. Акцентите в учебната програма по български език в областта на езиковата компетентност	с.19
<u>Четвърта глава: Проучване на нагласите у учителите относно прилагането на интерактивни методи на обучение в часовете по български език</u>	с.21

<u>Пета глава: Опитно обучение по български език 5.-7. клас</u>	с.26
5.1. Цели и задачи на опитното обучение	с.26
5.2. Методи и похвати за преподаване в опитното обучение	с.26
5.3. Система за оценяване в процеса на опитното обучение	с.29
5.4. Анализ на резултатите от опитното обучение	с.30
5.5. Изводи от опитното обучение	с.34
Изводи от дисертационното изследване	с.36
Основни приноси в дисертационното изследване	с.37
Публикации по темата на дисертационното изследване	с.38
Библиография	с.39

Увод

Мотивацията за учене е състояние, което се поражда в семейната среда, през периода на обучение в училище и в контекста на живеене. Ценностите, които ръководят личностите, са свързани с техните потребности и интереси, които се променят при изграждането на идентичността. За да бъде ефективна комуникацията в дадена ситуация, е полезно всеки човек да има изградени модели за общуване и за поведение, необходимо е да притежава умения за реализиране на определени дейности, да притежава набор от компетентности, които да му позволят да се адаптира в различни социални контексти в извънучилищни ситуации.

В съвременния контекст на живеене като водещи се налагат формирането на уменията за учене, за развиване на критическото мислене сред учениците, за повишаване на компетентностите на учителите. Наследените предразсъдъци и изкуственото стереотипизиране са валидни в обществото, но неадекватни спрямо грижата за учениците. Това налага необходимостта да се преосмислят съществуващите практики и да се предложат нови модели, които да се впишат не само в изискванията на интеркултурното образование, но и да са ориентирани към подготовката на учениците за участието им в живота. Това често се оказва невъзможно поради постоянно нарастващите хипотези за това какво в бъдеще ще бъде необходимо на днешния ученик – какви професии ще съществуват, какви модели на взаимоотношения ще бъдат приложими, как икономиките на страните ще повлияят върху човешкия фактор

Проблемите на образованието са сред основните приоритети в националната политика на всяка държава, в това число и в България, и са обект на постоянните опити да се очертаят интегративни начини на преподаване/учене. Държавните политики предлагат различни модели. Характерно за българската образователна система е постоянното ѝ състоянието в преход, тъй като, от една страна, се налага да се впише в съществуващите практики, наследени от традицията, но от друга страна, да се постави в контекста на европейските образователни политики. Още повече, че самата система е силно консервативна и всеки опит за нейната драстична промяна е вероятно предварително обречен на неуспех. Образователните програми са съобразени с възможностите на учениците и предполагат взаимодействие между различни социални групи, а това позволява прилагането на интерактивни методи на преподаване, които да включват ученика активно в процеса на учене.

Новата парадигма на педагогическото взаимодействие, която е едновременно освобождаваща за ученика и за учителя, защото променя пасивните форми на участие, но и ограничаваща, защото бива твърде много експлицирана, налага работата в екип като ключово социално умение, което е необходимо за успешно справяне с професионални и житейски ситуации в съвременния свят, налага се като форма на преподаване/учене и се осъществява, когато всички участващи в процеса на обучение се стремят към постигане на общата цел. При взаимодействието в екипа се наблюдава открито обсъждане на разглеждания проблем, прилагане на различни практики от членовете на групата за обогатяване на знанията и за развиване на уменията, работи се взаимно за преодоляване на разногласията, а това предполага ефективност в процеса на формиране на знания и опит. Доверието и споделянето провокират обмяната на идеи, което ще подпомогне ефективното намиране на решение по обсъждания казус в групата, ще бъде предпоставка за проява на доверие, отговорност, отдаденост, сътрудничество.

Мотивация за избор на темата

Изборът на настоящия изследователски проблем е свързан с опита да се представят същността и видовете интерактивните методи за работа и да се проследи как те могат да съдействат за повишаването на мотивацията на учениците и за изграждане на умения за живот. Във време, в което икономическите корпорации диктуват моделите на преподаване и учене и в което все повече се говори за обвързване на бизнеса с образованието, училището се оказва в колапс, в който едновременно трябва да защити статута си на преподаващо опит и култура и заедно с това да се впише в променените контексти на общуване. Предизвикателствата пред българското образование са свързани с начина на овладяване на знания и умения (необходим е отказ от модела, при който учителят е в ролята на „даващ“, а ученикът – на „получаващ“ знание). В българското образование от решаващо значение е да бъдат осъвременени методите на преподаване и на учене, като се развиват творческите способности на учениците. Обучението следва да бъде ориентирано към формиране на нагласи и умения и към овладяване на знания, които ще са полезни в живота – добри комуникативни и социални умения (организираност, адаптивност, добра работа в екип).

Училището се оказва отговорно за решаването на проблеми, с които обществото само по себе си е неспособно да се справи. Едно от решенията да се преодолеят с изискванията на времето е, като се започне с промяна в начина на преподаване и учене както от страна на ученици, така и от страна на техните учители. Днешните условия на

живот предлагат бърз достъп до най-разнообразна информация – медии, интернет, мобилни телефони, блогове, форуми, фейсбук и др., които независимо от нашето отношение, не могат да бъдат пропуснати, а училището не може да остане дистанцирано от тях.

Съвременното общество заявява нови изисквания към образователната система за многообразие, за плурализъм, за толерантност, за индивидуализация на обучението, все понятия, които българската образователна система мисли като нови, но които отдавна са обект на изследване от учените и коментирани в документи, регламентиращи европейската политика за образование. Понятия, превърнали се в клишета, поради което и останали недобре осмислени и реализирани в училищните практики. Българското образование се опитва да се справи с изискванията на съвременния свят, но все още се допуска излишен дидактизъм, чрез който се дават знания и умения на ученика, без да му се предоставя възможност да мисли, да твори и сам да достига до познание, т.е. без да се развиват евристични умения. Едва ли може да се оспори фактът, че българското образование не подготвя младото поколение за реалния живот, което е видимо и от резултатите на международните изследвания за читателска грамотност, както и на изследванията, показващи равнищата на гражданско образование на българските ученици.¹

Традиционното обучение по български език донякъде е схоластично и затворено за различни модели на преподаване и учене. Това вероятно се дължи колкото на несигурния научен методически опит на учителите, толкова и на липсата на ясно заявена готовност и стратегия за преосмисляне на политиките на българското образование. Учителите частично са осведомени за някои съвременни модели на работа, които са повече информативно представени, но не и приложени в практиката, което все още ги прави слабоупотребими. Поради това в българските педагогически среди се усещат скептицизъм, недоверие и противопоставяне на новите методи. Този парадокс сам по себе си говори за противоречие между отсъствието на концептуално ориентирани подходи за изграждане на качествено ново обучение, включително и по български език, да интегрира теорията и практиката от световния педагогически опит. В доклада „Образованието: едно скрито съкровище“ на Комисията за образование през XXI в., ръководена от Жак Делор, са определени основните принципни положения на образованието изобщо, отразяващи съвременните европейски тенденции на

¹ Резултати от участието на България в международното изследване на гражданското образование – ICCS 2009, ЦКОКО, МОМН, 2010

глобализация и интеграция, а именно разграничаването на четири стълба на образование:

- Да се научим да знаем.
- Да се научим да действаме.
- Да се научим да живеем заедно.
- Да се научим да се реализираме.²

Тези принципи обуславят прехода от усвояването на знания и умения към формиране на социални умения и компетентности, свързани с реализацията на толерантност, гравивност, сътрудничество. Прилагането на нови методи на преподаване подкрепят ученика за израстване като инициативна, творческа, самостоятелна и самоконтролираща се личност, доколкото социалните очаквания към българския ученик предполагат да бъде можещ, знаещ, информиран и уверен в своите способности.

Първа глава: Дизайн на методическото изследване

1.1. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване в дисертацията са интерактивните методи на преподаване и учене в обучението по български език в периода 5.–7. клас.

Предметът на изследване е свързан с резултатността от приложението на интерактивни методи в обучението по български език за прогимназиален етап за: овладяване на умения за живот чрез изграждане на критическо мислене, овладяване на умения за решаване на проблеми, овладяване на умения за пренос на информация, овладяване на метакогнитивни умения за учене със средствата на специфична езиковедска информация. Целевата група включва ученици от столичен град.

1.2. Основен изследователски въпрос

В настоящия контекст българското образование изпитва поредица от дефицити, чието преодоляване е обект на сътрудничество между учителите, родителите и институциите, отговорни за провеждането на образователни политики. Сред дефицитите на българското образование могат да бъдат разграничени следните:

- Най-често прилагани все още са традиционните методи на обучение, които поставят ясно разграничение между учителя и учениците;

² Образованието – скрито съкровище. Доклад на Международната комисия за образование за XXI в. на ЮНЕСКО. Париж, 1996.

- Практиките на екипна работа по време на учебния процес са слабо застъпени;
- Все още се поставя акцент върху овладяването на знания, но не и на умения, които могат да бъдат прилагани в нови контексти на работа;
- Все още твърде недостатъчна част от учителите са добре запознати с интерактивните методи и тяхното функциониране в учебния процес
- Съгласно концепцията за учене през целия живот самообразоването и саморефлексията на личността са необходимост. Образование и обучение през всички етапи от живота обаче не става самоцелно, а следва да се изгради чрез задълбочена и ориентирана в тази посока работа в периода на обучението

Въз основа на набелязаните своеобразни дефицити можем да изведем следния изследователски въпрос: *Как чрез интегрирането на интерактивни методи в обучението по български език 5.-7. клас могат да се преодоляват тези дефицити?*

1.3. Цели и задачи на дисертационното изследване

1. Да се проучи семантичният обем на понятието интерактивни методи в документи, регламентиращи образованието в български и европейски контекст;
2. Да се анализират различните гледни точки към концептивния апарат и разногласията в тематичния апарат (неуточнените употреби на понятието интерактивни методи и интерактивни техники);
3. Да се проучат причинно-следствени връзки между цели, съдържание, методи и похвати на обучение при употребата на интерактивни техники в обучението по български език 5.-7. клас.
4. Да се изследват продуктивни връзки между интерактивните техники и типовете задачи в обучението по български език.
5. Да изследва в кои ситуации, върху основата на какво учебно съдържание са резултатни интерактивните методи в обучението по български език.

За да бъдат реализирани тези цели, са набелязани следните задачи на изследването:

1. Да се конструират методически модули за интегриране на интерактивни методи в уроци за лингвистични знания и в уроци за комуникативно-речеви умения.
2. Да се апробират в условия на реално обучение методическите модули, за да се установи резултатността на използваните интерактивни методи.

3. Да се експлицират резултатите от апробацията и да се интерпретират с оглед на формулираната хипотеза.

4. Да се набележат методически решения, адекватни за ситуациите на преподаване, в които са включени изследваните лица.

5. Да се предложат модели за употреба на интерактивните техники при работа над различни теми от учебно съдържание по български език. По-важно е да се предложат модели за прилагане на интерактивни методи в уроци за лингвистични знания и в уроци за развиване на комуникативно-прагматически умения, да се проучи резултатността от прилагането на интерактивни методи.

1.4. Хипотеза – използването на интерактивни методи в обучението по български език и литература в етапа 5.-7. клас с учениците от целевата група довежда до повишаване на мотивацията на изследваните лица за участие в учебния процес, усъвършенстване на езиковите умения за устно и писмено общуване, за творческо писане, за критическо мислене, за решаване на проблеми, за поемане на отговорност, за сътрудничество.

1.5. Методика на изследването

- опитно обучение с целева група ученици от столично училище 32-ро СУИЧЕ;
- -анкета с учители за проучване на нагласите им за приложение на интерактивни методи;
- проучване на специализирана литература за същността на интерактивните методи;
- концептуализиране на собствен педагогически опит от прилагане на интерактивни методи;
- качествен анализ на продукти от приложението на интерактивни методи – работни листове.

Втора глава: Теоретични постановки и терминологичен апарат

2.1. Схващания за интерактивните методи. Актуалност и значимост на проблема

В съвременната методическа литература на български и на чужд език все по-често се поставя въпросът за използването на интерактивни методи в образованието. Има проведени научни изследвания, семинари, различни класификации на методите, но липсват емпирични изследвания за резултатността от прилагането на интерактивни методи в обучение по български език. Необходимо е по-задълбочено запознаване с проблема с цел постигане на по-ефективно обучение, както и ясно разпознаване на степента на приложимост на интерактивните методи. Не може да се пренебрегне схващането, че те са инструмент, който може да се прилага само в определени контексти на преподаването и ученето.

Обучението по български език 5.–7. клас развива компетентности на различни равнища – повишаване на езиковите умения, умения за разпознаване на езиковите употреби и за осъзнаване на езика като инструмент на общуването, повишаване на равнищата на грамотност по четене. Училищното образование в различните етапи на обучение на учениците може да съдейства за постигането и изграждането на грамотност, като се започне от базовата и се достигне до мултифункционална³. Насърчаването ѝ предполага позитивно отношение към ученето и учителя, дълготрайно запомняне, формиране на толерантност, сътрудничество в отношението към и с Другия, провокира социални способности.

Използването на интерактивни методи в обучението по български език е вид практика, която спомага за достъпното овладяване не само на езиковите норми, но и допуска да бъде разкрепостен силно граматикализираният подход при овладяването на езика в училищен контекст. Националните документи, регламентиращи образователната парадигма, подчертано посочват необходимостта от интегриране на ключовите компетентности в образователната практика. В дисертационния труд е направен опит за наблюдение и анализ на информацията в тях относно разписаните становища при прилагането на интерактивни методи на преподаване. Обект на прочит са следните документи:

- Националната стратегия за насърчаване на грамотността
- Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.

³ Според дефинирането им в Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността

- Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищна подготовка (2006-2015)
- НАРЕДБА № 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти
- Общата европейска езикова рамка
- Закон за предучилищното и училищното образование
- Националната програма за развитие: България 2020

Цитирането на национални програми и стратегии за развитие и модернизиране на българското образование ни убеждава в актуалността на разглежданата проблематика, дава основание да направим опит да изследваме как прилагането на интерактивни методи в обучението по български език 5. – 7. клас подпомага придобиването на знания и умения, необходими на учениците за тяхната бъдеща реализация

2.2. Схващания за интерактивните методи. Терминологичен аспект

Понятието „интеракция“ (interaction) означава „взаимодействие и взаимовлияние между хора в процеса на общуването им“⁴. Обвързва се с идеята за диалог, за сътрудничество в училищното пространство, за формите на общуване в педагогическата практика.

Съществува многообразие от теоретични употреби и назовавания на явлениято – активни методи, интерактивни техника, стратегии, кооперативни форми на учене. Няма общоприето понятие, което да изчерпва конкретното съдържание на тези форми на учебно–познавателна дейност при учениците. Независимо от многообразието на посочените определения, общото, което ги свързва е, че интерактивните методи подпомагат развитието на критическото мисленето, стимулират изграждане на компетентности и развитието на личността. В процеса на обучение учениците могат да споделят идеи и мисли, да се провокира откритост, да се получава релевантна информация за обсъждания проблем.

За целите на настоящето изследване приемаме употребата на терминологичното словосъчетание интерактивни методи на обучение, тъй като взаимодействието между участниците в комуникативния акт е от определящо значение в основата на педагогическото общуване. Методът възприемаме като отделни стъпки, действия при овладяване на определено лингвистично знание, част от техника или подход, които

⁴ Десев, Л. (1999) Речник по психология, с.200.

възприемаме като по-обобщено назоваване на средствата за получаване на знание. Учениците се насърчават не само да учат, а и да са отговорни за своето обучение. Чрез интерактивни методи те се подготвят за вземане на самостоятелни решения, подобряват се уменията за общуване.

2.3. Развиване на комуникативна компетентност чрез прилагане на интерактивни методи в обучението по български език

Основна задача на обучението в средното училище е овладяването на осемте ключови компетентности, а конкретно обучението по български език и литература е съсредоточено върху развиването и овладяването на някои от компетентностите – „общуване на роден език“, „социални и граждански компетентности“, „културни компетентности“, „компетентности, свързани със самостоятелното учене и със събиране на информация“. Това е предпоставка учителят да експериментира и да интегрира в работата си интерактивни методи на обучение, които биха довели до формирането на социална и гражданска компетентност – умения за участие в дебати, за решаване на конфликти, за толерантно отношение между общуващите, за убеждаване.

Училището като образователна институция способства за формирането и развиването на личността. Като водеща цел на средното училище можем да приемем, че от значение е не само получаването на знания, но и техният пренос в реални житейски ситуации и изграждане на умения за живот. Целенасоченото овладяване на знания за езика – определена лингвистична информация, различни речеви стилове и регистри, възможността за осмисляне на механизмите (езикови и прагматични), чрез които езикът се употребява в речта, способстват за развиването на компетентности. Учебният контекст е предвидим, но подлежи и на промяна и това е възможно да се случи чрез активно взаимодействие между учител и ученик в рамките на учебния час в прогимназиалната степен на образование. Адаптирането на интерактивни практики в часовете по български език е подходящ начин за формирането на компетентности, които предполагат друг вид взаимодействие между общуващите – работа в екип, дискусии, ролеви игри, съобразени с опита и с възрастта на учениците.

Необходимо е да се отбележи, че понятията „компетентност“ и „умение“ предизвикват полемика. В резултат на анализа на проучванията стигаме до заключението, че умението е съвкупност от знания и способности, чрез които се изпълняват задачи за постигане на определена цел, т.е. придобита способност, която може адекватно да се прилага в различен социален и комуникативен контекст. На свой

ред „компетентност“ е съвкупност от знания и умения, които са необходими за общуването и гарантират определено поведение на личността в дадена ситуация.

Споделяме убеждението, че въвеждането на интерактивни методи в обучението по български език спомага за формирането и развиването на комуникативната компетентност на учениците. Интерактивното обучение персонализира учебния процес, което дава възможност на обучаващите се да покажат и да развиват своите комуникативни умения, предлага продуктивен процес за творческа дейност от страна на общуващите, основана на съвместна работа и на сътрудничество в рамките на учебния час. Прилагането на интерактивни методи в учебния процес предполага различна организация на време, средства и нагласи са учене чрез опита и в опита. Добре е ако те присъстват в учебния час, като се допълват традиционните методи на преподаване и способстват за формирането на трайни знания и умения.

2.4. Развиване на социокултурна компетентност чрез прилагане на интерактивни методи в обучението по български език

За целите на настоящия текст можем да приемем, че тази компетентност представлява съвкупност от знания, умения и нагласи, изразяващи се в способността да се разбират комуникативните партньори в акта на общуването чрез владенето и познаването на нормите на езика. Чрез нейното развиване се подобрява качеството на комуникация (устна и писмена), която е необходима за взаимодействието във всяка една социална област. Най-важните умения, които човек трябва да притежава, за да осъществи полезен акт на общуване са умението бързо и точно да се ориентира в условията на конкретното общуване; умението да планира предварително своята реч, като избира подходящото за речевата ситуация съдържание; да намери адекватни средства за предаването на това съдържание; да може да осъществи качествена обратна връзка, да оценява реакциите на комуникативния си партньор и да отреагира в съответствие с тях

2.5. Развиване на умения за живот чрез прилагането на интерактивни методи на обучение в обучението по български език 5.–7. клас

Тези умения следва да се овладеят в опита на учениците чрез приближаването на училищните дейности до реални комуникативни ситуации. Споделяме мнението, че когато образованието за житейски умения е убедително мотивирано и често практикувано, то насърчава достигането на положителни резултати и перспективи. Дава се възможност на личността да развива пълноценно своя потенциал, да насърчава

положително отношение към себе си и към другите, да комуникира ефективно и да води преговори.

Обучението по български език е предпоставка за насърчаване на общуването по време на учебния процес и позволява случването на речеви практики, които да подпомагат хармоничното взаимодействие между участниците в педагогическата интеракция. А тя се реализира в зависимост от нагласата и избора на педагогическа практика от страна на преподавателя, защото той е този, който трябва да стимулира любознателност, познавателност и креативност у учениците.

2.5.1. Развиване на езикови умения за устно и писмено общуване

В периода 5. – 7. клас учебните програми предполагат овладяване на основни лингвистични понятия и закономерности, чрез които се обогатява езиковата компетентност на учениците, като в учебните програми умения за устното и писменото общуване са равностойно застъпени. Акцентите се поставят върху компонентите на речевото общуване и текста и влиянието им върху начините на изразяване на учащите се. При овладяването на езиковите закономерности следва да се прилага дедуктивен подход, при който се изхожда от предварителния опит на ученика и познанието се насочва към книжовната норма. И в този контекст защитаваме твърдението, че прилагането на интерактивни методи на обучение подпомага реализирането на този процес.

Комуникативноориентираното обучение при интерактивния подход се осъществява чрез опита на ученика. Той е в центъра на обучението и сам създава речевите си изяви. За да е успешно ученето, подходяща интерактивна практика е работата в екипи/малки групи по време на учебния час, ангажиране на обучаваните със задачи, които изискват самостоятелна работа в групата и чрез които се очаква да се формира и отношение към езика, към езиковия знак и общуването. Акцент се поставя върху придобиването на знания и умения спонтанно чрез социалната ситуация. Методите позволяват да се получава обратна връзка от процеса на обучението и осмислянето на езиковите закономерности при взаимодействията между участниците в екипите и учителя.

2.5.2. Развиване на умения за решаване на проблеми

Комуникативноречевата насоченост на обучението по български език в прогимназиален образователен етап предполага и усъвършенстване на уменията на учениците съзнателно и адекватно да прилагат усвоеното в извънкласни житейски ситуации. Интерактивните методи спомагат не само за получаване на знания, но и за

формиране на нагласи към конкретни учебни и житейски ситуации. При по-добро взаимодействие в процеса на педагогическото общуване в часовете по български език в периода 5. – 7. клас задаването на самостоятелни творчески задачи, ролеви игри, разказ и съчиняване по зададена тема, словесно-логически задачи, интервю, асоциативен облак са подходящи интерактивни методи за създаване на ситуации, близки до съвременния контекст на живеене. Решаването на проблеми се случва успешно, когато върху проблема мисли повече от един ученик, т.е. когато се работи в екип. За да се подпомогне достигането до правилното решение уместно би било да се използват и ресурсите, които предлагат ИКТ – да се наблюдава презентация, която да подсказе аспект от решението, да се чуе дискусия със същия проблем.

Можем да приемем, че умения за решаване на проблеми и поемане на отговорност са част от уменията за живот, при които се изисква преодоляване на информационния подход в обучението и осъществяване на интерактивен процес на преподаване и учене. Така ще се стимулира мотивацията на обучаващите се, добрата ориентация в учебното съдържание и формирането на умения чрез практически дейности, фокусиране върху личния опит и оттам достигане до очакваните резултати от ученето. Прилагането на интерактивни методи в педагогическото взаимодействие е позитивна промяна, която е свързана и с поведението.

2.5.3. Развиване на умения за творческо мислене

Развиването на умения за творчество и критическо мислене зависи от нагласата на личността да бъде различна чрез начина си на мислене, от начина си на себеоткриване, от начина, по който споделя емоциите си, от потребността да изказва послания чрез текст. За да се изявяват подобни нагласи, е необходимо овладяването на културни модели, с които юношите се запознават в учебните часове.

Наблюденията върху речевите изяви в интерактивна среда създават оптимални условия за творческа изява, писане на текстове от различен жанр, съобразени с учебното съдържание по български език. В такава среда обучаващият и обучаемите са взаимно ангажирани – приемат, отхвърлят, моделират различни аспекти от дискутирания проблем, преподавателят насърчава творческо мислене, като се доверява на учениците и техните преценки. Идеята е да се провокира мотивираност за случващото се (може да се реализира чрез мултимедия), ефективност на дейностите, увереност (може да се реализира чрез ролева игра, дискусия, брейнсторминг).

В заключение можем да обобщим, че интерактивните методи на обучение е възможно успешно да наложат принципи на активно учене, като се основават на предишните знания на обучаващите се, ангажират ги със задачи и дейности, които предполагат въображение и мислене, които са предпоставка за развиване на творческите умения на личността.

2.5.4. Развиване на умения за критическо мислене

Критическо мислене може да се разбира не само като способност да се направи анализ на текстова информация, да се анализират идеи, но и да се артикулират лични мнения, да се изказват оценки, да се прилага информацията в нови ситуации, т. е. не само да се декодира текст, но и да има възможност за практическа познавателна дейност в процеса на учене. Критическото мислене се характеризира с практическа насоченост.

Прилагането на съвременни педагогически методи, част от които са и интерактивните, е един от начините за случването на т. нар. активно учене, при което се наблюдава активна комуникация, различни дейности в рамките на учебния час, нов тип взаимодействие между учител и ученик, рефлексия. Това означава мисленето на учениците да бъде фокусирано върху придобиване на знания, приложими в съвременния контекст спрямо индивидуалните характеристики на всеки отделен ученик. Поставя се акцент върху уменията на учениците да генерират концепции и идеи, да се потърсят различни възможности при възникнали казуси в учебния процес, да се мисли за алтернативи и решаване на проблеми. Критическото мислене предпоставя употребата на по-широк регистър от умения, означава „ефективно използване на знанието и интелигентността, за да се придвижи ученикът до възможно най-приемливата и оправдана“⁵ с доказателства позиция. Хората, които мислят некритически, „независимо от своите интелигентности или познание, взимат неоснователни решения“⁶, не умеят да откриват причинно-следствени връзки между отделните компоненти. Развиването на критическо мислене трябва да бъде неразделна част от дейности, които изискват учениците да мислят целенасочено и задълбочено, като използват умения, поведение и нагласи като причина, логика, съобразителност, въображение и иновации във всички области на учене в училище и в живота им извън него.

⁵ Carrol, R. 2005.

⁶ Пак там

Трета глава: Институционални промени в българското образование и обучението по български език –новия закон за предучилищното и училищното образование

3.1.Учебната програма по български език и приложението на интерактивни методи на обучение

Учебната програма (УП) по български език е основен документ, който позволява системна и последователна организация на провеждането на обучението 5.–7. клас. Опитът за реструктурирането на обемната лингвистична информация в процеса на обучение, която би могла да доведе до пренасищане с непознати езикови факти и загуба на мотивация за учене у обучаващите се, се случва с вече влезли в сила нови учебни програми ново учебно съдържание. Овладяването на лингвистичните понятия не е достатъчно условие за повишаване на познавателните равнища на учениците и уменията, които се предполага да владеят. Отсъствието на достатъчно възможности за приложение на научната информация провокира учениците да грешат. Затова е необходимо прилагането на разнообразни методически варианти в учебния час (в т.ч. и използването на интерактивни методи на преподаване), съобразени с възрастта и компетентностите на учениците.

3.2. Акцентите в учебната програма по български език в областта на социокултурната компетентност се свеждат до:

- представянето на теми и дейности, насочени към запознаване с елементите на речевата ситуация и усвояване на умения за ориентиране в нея;
- осмисляне на разликата между официално и неофициално общуване;
- овладяване на най–общите особености на текста;
- прилагане на формулите за речев етикет ⁷
- овладяване на умения за извличане на информация и обработване на информация от научни и официално – делови текстове, представени в различни информационни източници;
- усъвършенстват се умения за използване на информацията в различни комуникативни ситуации⁸
- общуват в сферата на масовата комуникация с оглед потребностите си;
- изразяват твърдения и се аргументират;

⁷ УП по български език и литература, компонент български език за 5. кл., Приложение №8 към т.8.

⁸ УП по български език и литература, компонент български език за 6. кл., Приложение №14 към т.14.

- тълкуват, разбират и изразяват отношение към текстовете, създадени в различни сфери на общуване⁹

Придобиването на знания при тази компетентност насърчават уменията за водене на дискусии, дебати, изграждане на нагласи за толерантност в общуването, да се разпознават критически речеви ситуации и да се търсят решения, като всеки един от участниците в интеракцията се основава на собствения си опит, подпомогнат от учителя и другите участници във взаимодействието.

3.3. Акцентите в учебната програма по български език в областта на комуникативната компетентност

Формирането на комуникативна компетентност се осъществява чрез система от речеви дейности, които имат за цел да се изградят умения за устната и писмената книжовна реч. В този контекст използването на интерактивни методи на обучение като дискусии, аквариум, светофар, завъртане в кръг, чек лист, техники за провокиране на критическо мислене и др. дават възможност на партньорите в педагогическия процес да развива комуникативната си компетентност, да стимулира когнитивните си умения, да има възможност да защитят своята гледна точка и да се достигне до по-добро разбиране и осмисляне на учебното съдържание, заложено в учебните програми.

Относно проверката и оценката на комуникативните умения също могат да се използват интерактивни методи и при устни, и при писмени текстове. Тази диагностична дейност е възможно да се реализира чрез интервюта, наблюдение, редактиране на текстове по двойки, споделяне и обсъждане на допуснатите езикови грешки пред аудитория с цел тяхното преодоляване.

3.4. Акцентите в учебната програма по български език в областта на езиковата компетентност

Езиковата (лингвистичната) компетентност се формира чрез различни видове речева дейност както в устна, така и в писмена форма. За успешното ù постигане е необходимо определено ниво на познание по граматика и речниковия запас на езика и възможността за прилагане на правилно формулирани изказвания. Усъвършенстването на езиковите умения означава ученикът да използва правилно думите в комуникативния акт, като познава тяхното значение (пряко или преносно, в зависимост от контекста на употреба), граматически конструкции в различни ситуации на общуване. Развиването на комуникативни умения е част от предварителен

⁹ УП по български език и литература за прогимназиална образователна степен, компонент български език за 7. Кл., с.4.

продължителен процес, който включва социално взаимодействие, наблюдение, слушане, писане, игра и др. Всички тези фактори са взаимно свързани и подпомагат развитието на речта на обучаващите се.

При формирането и развитието на езиковата компетентност могат да се прилагат интерактивни методи като мозъчни карти, майнд–мапинг (метод, при който имаме съчетаване на графични символи с текст), въртележка, дърво с решения, метод на моделирането, клъстринг метод, който предполага свободно асоцииране на думи, словосъчетания, изречения, писане на собствен текст. Методите насочват към задачи за разпознаване на езиково явление, преобразуване, писане на текстове по изграждане на умения за определени речеви жанрове от УП, т.е. за рецепция и продуциране, за работа с различни речници. Занимателните задачи с игрови елемент се очаква по–успешното да способстват овладяването на важни правописни, пунктуационни и граматични норми на езика.

Четвърта глава: Проучване на нагласите у учителите относно прилагането на интерактивни методи на обучение в часовете по български език

Водещ фактор за резултатността на обучението е мотивацията на учителите и учениците за участие в процеса, за степента на сътрудничество по време на педагогическото общуване. Актът на преподаване/учене е концентриран върху това да се насочи и подпомогне ученикът към осмисляне на знанията в зависимост от опита му, да се прилагат подходящи методи за постигане на желаните резултати.

Терминът „нагласи“, който се смята за основополагащ за социалната психология, е предмет на изследване от средата на 20. век. Теоретиците ги описват като състояние на предразположеност на субекта към определена активност в определени ситуации; временно състояние, което е причина за определена реакция или конкретен поведенчески модел. В българоезичната научна литература съществуват различни синоними за назоваването им, сред които: отношения, атитюди, предразположеност, предиспозиция, готовност и всички те са свързани и се изясняват чрез наблюдение на човешкия опит. За целите на настоящия текст ще се придържа към понятието нагласи.

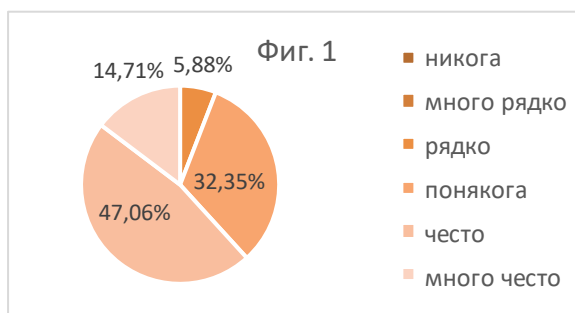
За нуждите на изследването е разработена анкетна карта, съдържаща три компонента. В първия са предложени четиринадесет твърдения с шест възможни отговора – „никога“, „много рядко“, „рядко“, „понякога“, „често“, „много често“. Целта е да се провери в каква степен учителите имат опит в използването на тези методи, каква е употребата им, да се проучи каква е информираността на преподавателите за същността на интерактивните методи на обучение, да се изследва отношението към приложимостта им в практиката, съобразно постигането на очакваните резултати от педагогическата интеракция.

Вторият компонент от анкетното проучване е съсредоточено върху собственото мнение и конкретната дейност на респондента, като акцент е поставен върху препоръките му за подобряване на практиките на интерактивното учене в класната стая. Въпросите са общо шест, от отворен тип, като въпрос №6 предоставя възможност за самооценка от страна на анкетирувания в зависимост от неговата компетентност по проучвания проблем.

Изследването на нагласите на учителите към прилагането на интерактивните методи на преподаване ни помага да надникнем по – задълбочено в тяхното поведение на преподаватели, от които зависи и по – качествено обучение по български език.

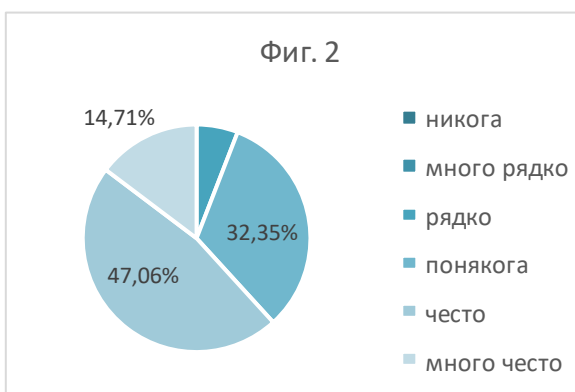
Твърдение 1. Прилагам в работата си интерактивни методи например: ситуационни (симулация, казуси и др.); опитни (проекти, експерименти); дискуссионни (дебати, беседи, дискусии).

никога	0%
много рядко	0%
Рядко	5,88%
понякога	32,35%
Често	47,06%
много често	14,71%

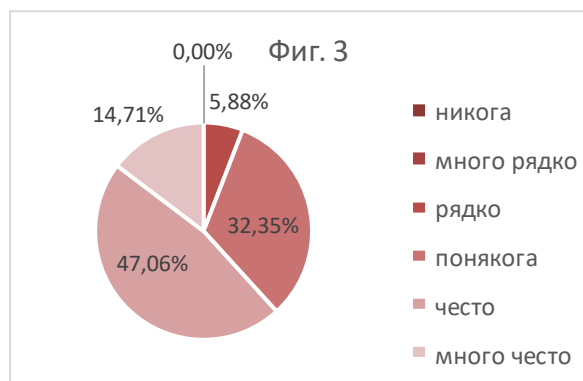
Твърдение 2. Смятам, че е възможно системно прилагане на интерактивни методи в учебния процес, чрез комбинирането им.

никога	0
много рядко	0
Рядко	0
понякога	23,29
Често	63,77
много често	13,04

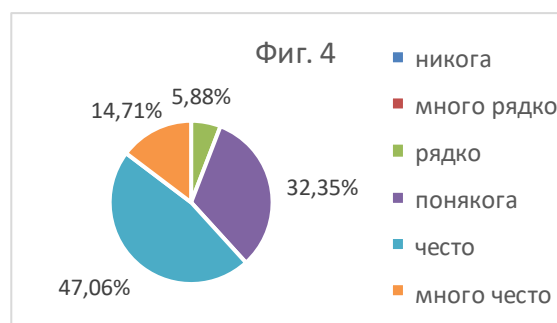
Твърдение 3. Възлагам на учениците си задачи, които изискват приложение на интерактивни методи.

никога	0
много рядко	2,86
Рядко	15,71
понякога	45,72
Често	27,14
много често	8,57

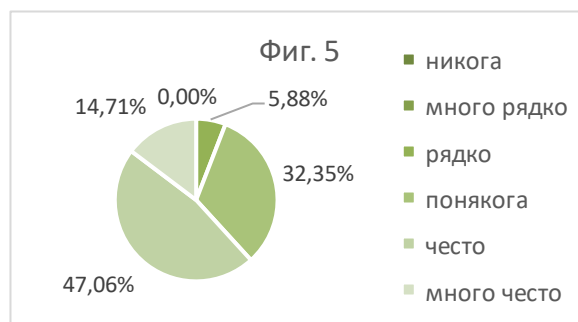
Твърдение 4. Прилагам работа в екип в моите часове.

никога	0
много рядко	0
Рядко	9,23
понякога	30,77
Често	41,54
много често	18,46

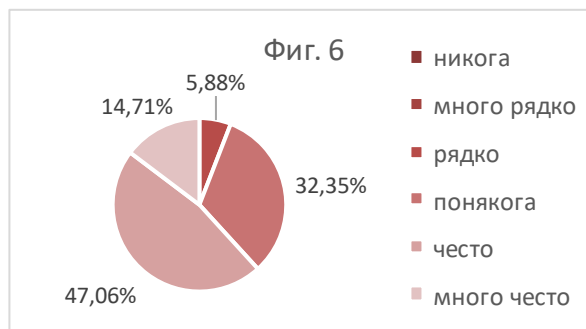
Твърдение 5. Работа по теми за дискусия, предложени от учениците.

Никога	0
много рядко	5,8
Рядко	5,8
понякога	43,48
Често	31,88
много често	13,04

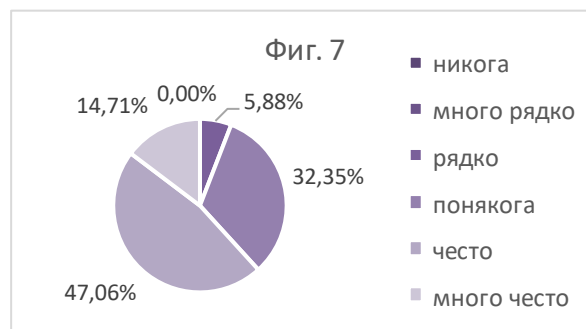
Твърдение 6. Използвам интердисциплинарен подход в обучението по български език.

никога	0
много рядко	0
Рядко	14,71
понякога	32,35
Често	36,76
много често	16,18

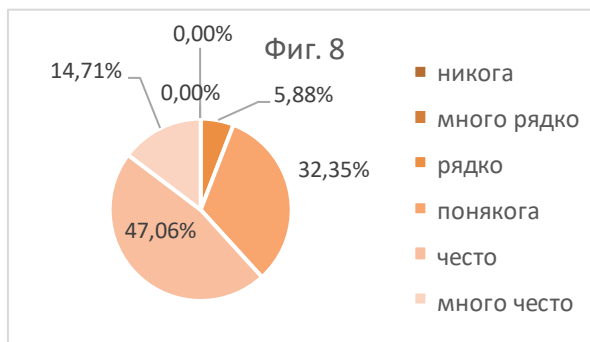
Твърдение 7. Включвам активности, които насърчават оценка и самооценка у учениците.

никога	0
много рядко	3,03
Рядко	1,51
понякога	25,76
Често	37,88
много често	31,82

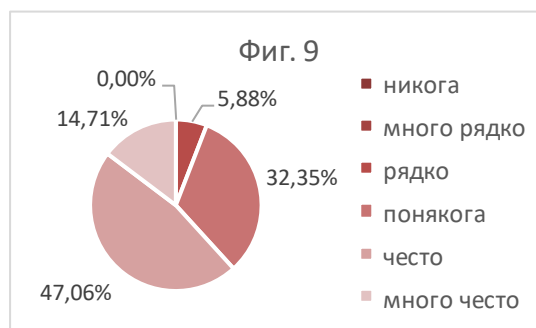
Твърдение 8. Използвам метода на ролевите игри в часовете по български език.

никога	1,54
много рядко	7,69
Рядко	9,23
понякога	29,23
Често	38,46
много често	13,85

Твърдение 9. Давам възможност на учениците сами да разпределят ролите си.

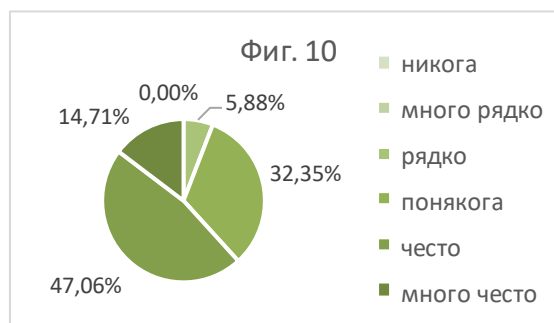
никога	0
много рядко	4,41

Рядко	10,29
понякога	36,77
Често	33,82
много често	14,71

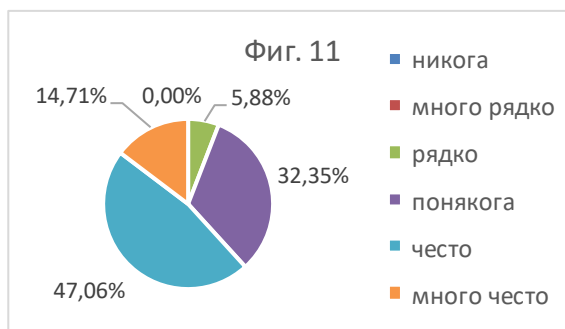
Твърдение 10. Използвам различни допълнителни материали като песни, филми, текстове от интернет и др.

никога	0
много рядко	1,47
Рядко	8,82
понякога	13,24
Често	41,18
много често	35,29

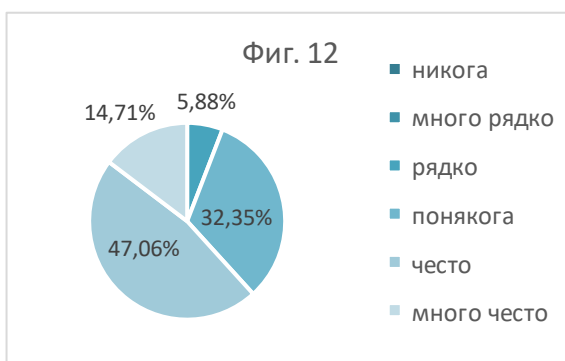
Твърдение 11. Възлагам на учениците да изготвят краен продукт (доклад, презентация, проект и др.)

никога	0
много рядко	5,88
Рядко	13,24
понякога	35,29
Често	29,41
много често	16,18

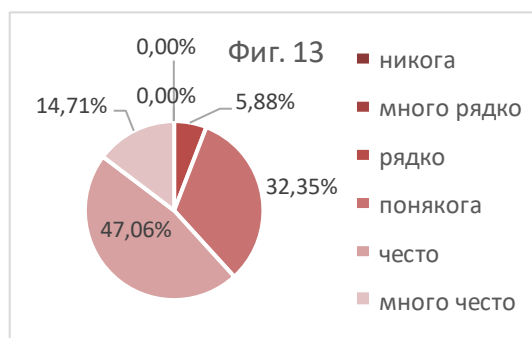
Твърдение 12. Смятам, че чрез прилагането на интерактивни методи в учебния час обучението по български език ще бъде по – резултатно от гледна точка на овладени знания и умения.

никога	0
много рядко	0
Рядко	2,99
понякога	19,4
Често	37,31

Твърдение 13. Имам възможност за използване на мултимедия в процеса на обучението по български език.

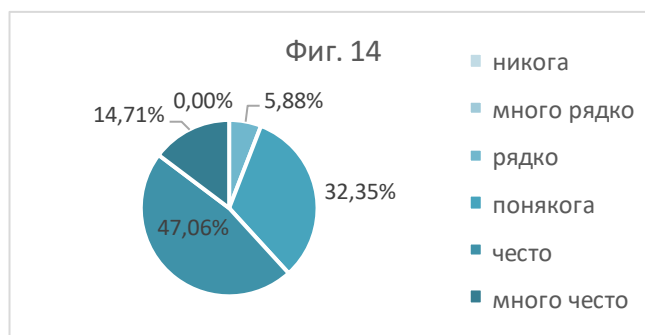
никога	3,95
много рядко	7,9
Рядко	11,84

понякога	16,18
Често	21,05
много често	30,26

Твърдение 14. Прилагането на интерактивни методи в процеса на обучението по български език е подходящо за всеки вид урок (за нови знания, за преговор, за обобщение, за контрол и оценка).

никога	1,43
много рядко	0
Рядко	12,86
понякога	27,14
Често	35,71
много често	22,86

Третият компонент използва демографски данни, информация за образователната степен, в която преподава попълващият анкетата, придобитият педагогически стаж. За постигането на поставената цел са анкетирани общо 70 учители.

Петта глава: Опитно обучение по български език 5.-7. клас

5.1. Цели и задачи на опитното обучение

Целта на опитното обучение в настоящото дисертационно изследване се отнася до проучване на възможностите, чрез които интерактивните методи на преподаване спомагат за формирането на умения – комуникативни, социокултурни, лингвистични в обучението по български език в периода 5.–7. клас.

За реализирането на целта е необходимо да се осъществят следните **задачи**:

- да се проведе педагогически експеримент чрез уроци по български език, в които се прилагат интерактивни методи на обучение в пети, в шести и в седми клас;
- да се съставят модули на уроци за нови знания и за упражнение, които да показват мястото на интерактивните методи в експеримента;
- да се проследи в каква степен е възможно съчетаването на традиционни и интерактивни модели на работа;
- развиване на комуникативни умения чрез анализ и интерпретация на текстове, при които се наблюдава взаимодействие между общуващите при работа в екип;
- осмисляне на значимостта на участието на комуникиращите в различни речеви ситуации;
- овладяване на речеви модели на общуване в педагогическия дискурс;
- формиране на модели на общуване у обучаваните в извънучилищна обстановка, като се развиват умения за адекватна реакция в проблемни ситуации, които изискват вземане на решение;
- да се установят трудностите, които възникват при реализирането на уроци с използване на интерактивни методи на обучение;
- да се конструира и опише модел за развиване на комуникативни умения за устно и писмено общуване, за творческо мислене, за критическо мислене, за решаване на проблеми, за поемане на отговорност, за сътрудничество;
- да се проучат нагласите на учителите относно прилагането на интерактивни методи на преподаване в часовете по български език

5.2. Методи и похвати за преподаване в опитното обучение

Педагогическите решения се реализират чрез различни методи и похвати в опитното обучение. В настоящото дисертационно изследване са използвани емпирични методи: наблюдение, експериментиране, анкетиране:

- **Наблюдение** – илюстрира се чрез уроци на следните теми:
 1. Наречие (методическите варианти са разработени съгласно учебно съдържание за 5. клас; в хода на урока са приложени два интерактивни метода – „Пъзел“ и „Запази последната дума за мен“; поставя се акцент върху работа в екип);

2. Главни части в простото изречение (учебно съдържание за пети клас; интегриран е един интерактивен метод – „Опиши и нарисуй емоциите“; прилага се работа в екип);
3. Подготовка за създаване на отговор на житейски въпрос на тема: Сак или куфар? (учебно съдържание за пети клас; интегрирани са три интерактивни метода – „Мозъчна атака“, „Светкавица“, „Интервю“; прилагат се работа по двойки и работа в екип);
4. Пътуването на героите към доброто според приказката „Тримата братя и златната ябълка“ (учебно съдържание за пети клас; включен е интерактивният метод „Пъзел“; за анализа на резултатите от дейностите са използвани анкета, презентация, проследяване на работа по екипи);
5. Минало свършено и минало несвършено деятелно причастие (учебно съдържание за 6. клас; приложени са няколко интерактивни метода – Блиц въпроси, „Светкавица“, „Пирамида“, „Правописен спринт“, „Пъзел“, „Лавина“, „Case study“ работа в екипи);
6. Сложно съставно изречение (учебно съдържание за 7. клас; прилагат се интерактивният метод – „Панелна дискусия“; проследява се работата в екип);
7. Фразеологични словосъчетания (учебно съдържание за 7. клас; интегрират се два интерактивни метода – „Пъзел“, „Светкавица“; проследява се работата в екип).

- **Експериментиране**

Педагогическият експеримент е проведен с ученици от 32.СУИЧЕ „Свети Климент Охридски“ – гр. София, и са реализирани от автора на текста. В него участват три паралелки от пети клас (по 30 ученици в клас), три паралелки от шести клас (по 30 ученици в клас) и три паралелки от седми клас (по 28 ученици в клас). Провежда се в продължение на две учебни години. Всяка тема се реализира в рамките на два учебни часа, като винаги се работи в екипи. Те са формирани от петима или шестима ученици на случаен принцип или чрез изтегляне на цветни картончета. Всеки участник в групата има роля: координатор, говорител, ученик, който следи продължителността на регламентираното време, пишещ, критик, творец на идеи. Взаимодействието протича в посоките учител – ученик, ученик – учител, ученик – ученик, като съотношението е определено в полза на ученика (маркер на продуктивния тип обучение). Учителят изпълнява роля на консултант, модератор, фасилитатор. Той е този, който преценява какъв интерактивен метод да приложи в педагогическото взаимодействие в зависимост

от възможностите и познанията на учениците при изпълнение на поставените задачи, както и от темата на урока.

Обучителните модули се осъществяват чрез работни листове (виж по-подробно приложение №2), чрез които се проучва доколко ефективно е прилагането на интерактивните методи в процеса на учене, като се проследява в каква степен интерактивните методи са повлияли върху овладяването на лингвистичните понятия от задължителното учебно съдържание в часовете по български език.

Изграждането на методическите варианти на уроците следва относително следната структура. В началото на всеки час се прилага един интерактивен метод, което цели да се провокира познавателният интерес на учениците. В хода на урока присъстват ясно разграничени етапи на работа, които да подпомагат осмислянето на лингвистичното знание – „Да си припомним“, „Да чуем и помислим“, „Да работим заедно“, „Да се състезаваме“ и др. Резултатите се анализират и обобщават въз основа на наблюдение от страна на учителя, което проследява активността на участниците във взаимодействието, както и чрез решенията на задачите в групите и създадените текстове от учениците.

- **Анкетиране при установяване на нагласите на учителите**

Обект на анкетиране са изследвани лица от малък град – Николаево, голям град – Стара Загора, Пловдив, столица – София. Целта на анкетата е да проучи какви са нагласите на преподавателите относно прилагането на интерактивни методи на обучение в часовете по български език и доколко е уместно използването им в педагогическия дискурс. Анкетирани са общо 70 учители.

Изграждането на методическите варианти на уроците следва следната структура. В началото на всеки час се прилага един интерактивен метод, което цели да се провокира познавателният интерес на учениците. В хода на урока присъстват ясно разграничени етапи на работа, които да подпомагат осмислянето на лингвистичното знание – „Да си припомним“, „Да чуем и помислим“, „Да работим заедно“, „Да се състезаваме“ и др. Резултатите се анализират и обобщават въз основа на наблюдение от страна на учителя, което проследява активността на участниците във взаимодействието, както и чрез решенията на задачите в групите и създадените текстове от учениците.

5.3. Система за оценяване в процеса на опитното обучение

От решаващо значение за ефективността на опитното обучение е непрекъснатият качествен мониторинг при неговото провеждане. Оценяването на резултатността от

обучение чрез прилагане на интерактивни методи на учене е труден и сложен процес и се нуждае от по-задълбочено и по-продължително проучване на проблема. Овладяването на умения е процес, който е трудно да бъде статистически измерен, което насочва към невъзможността да се представят ясни критерии, каквито и няма в дисертационния текст. Трудностите при необходимостта от оценяване на постигнатите резултати са следните:

- Интерактивното обучение предполага работа в група и е предизвикателство за учителя обективно да прецени и да измери количествено работата на всеки участник във взаимодействието при отсъствие на ясно разписани критерии за оценка.
- За да е обективно оценяването, е необходим продължителен процес на наблюдение и съпоставяне на показаните резултати от учениците в рамките на три-четири години.
- Необходимо е провеждането на входящ, текущ и заключителен тест в периода на обучение, при който да се проследи нивото на овладени знания, да се обхванат равнищата на мотивацията за учене, степента на овладяване на комуникативно-речевите умения, степента на самооценката на ученика. Настоящото изследване има за цел да проследи доколко прилагането на интерактивни методи в обучението по български език подпомага формирането на знания и умения, да приложи качествено, а не толкова количествено оценяване на резултатите от проведеното обучение.
- Пречка за обективно анализиране и оценяване на постиженията на учениците при интерактивното обучение е и невъзможността проведените уроци да бъдат записани или заснети с камера, тъй като в училището, в което се случва апробациите, не се позволява това. Изисква се информирано съгласие от всеки родител и разрешение от него, че ученикът ще бъде сниман, и е ясно, че не може да се получи такова за всеки ученик в паралелката. А учителят не може да работи само с част от класа. Задача на изследването е да установи как работят интерактивните методи в часа по български език с всички участници в класа.

5.4. Анализ на резултатите от опитното обучение

5.4.1. Анализ на урок по български език с интегриране на интерактивни методи на обучение –отговор на житейски въпрос – 5.клас

Тема на урока: Подготовка за създаване на отговор на житейски въпрос на тема: Сак или куфар?

Особености на целевата група: три паралелки с ученици от 5. г, 5. д и 5. е клас, на възраст 10-11 години от 32.СУИЧЕ „Св. Климент Охридски” – гр. София – едната от 30 ученици, а другите две от по 28 ученици; хетерогенни класове; познати за учителя; майчиният език е българския; различна степен на мотивация за работа при учениците; запознати са с груповите форми на работа и новите образователни технологии (учене в опита и чрез опита, ИКТ, проблемно-базирано обучение).

Време на провеждане – два учебни часа

Целите на урока и очакваните резултати са в съответствие с държавните образователни изисквания, а именно:

- *познавателни цели:* овладяване на знания за същността, особеностите и структурата на отговор на житейски въпрос; редактиране на писмен текст според изискванията за писмено общуване (правопис, пунктуация, графично оформяне);
- *развиващи цели:* изграждане на познавателни (когнитивни) умения за анализ, синтез и пренос на информация; формиране на умения у ученика да композира и създава устен и писмен текст разсъждение, в който да се интерпретира смисъл въз основа на личен опит;
- *праксеологични цели:* развиване на афективни умения – промени в нагласите въз основа на промени в чувствата чрез споделяне на преживени житейски ситуации; използване на езикови средства, подходящи за конкретна ситуация на общуване; проява на толерантност при общуване при съобразяване с комуникативната задача; изграждане на умения езикът да се използва резултатно за целите на учебната и на извънучебната комуникация.

Работи се в малки групи (има по петима ученици), сформирани на случаен принцип. Модулът има лингвистичен и практико – приложен характер и се стреми да провери как се формират и развиват комуникативната и социокултурната компетентност у учениците.

Учителят проектира упражнения и дейности за активно учене. Той играе ролята на улесняващ ученето. Чрез активното учене учителят може да направи преход от центриран върху учителя подход, където той е предаващ знания, към повече центриран върху ученика подход, където става улесняващ процеса на учене на учениците.

По този начин нараства интересът на учениците. Но има една съществена особеност – ако различните дейности са подходящо съчетани, могат да имат по-силно влияние, отколкото ако се подбират и прилагат случайно

5.4.2. Анализ на урок по български език с интегриране на интерактивни методи на обучение – 6.клас

Тема на урока: Минало свършено и минало несвършено деятелно причастие — (урок за обобщение)

Особености на целевата група: три паралелки – едната от 30 ученици, а другите две от по 29 ученици; хетерогенни класове; познати за учителя; майчиният език е българския; обучаващите се са с различна степен на мотивация и равнище на работа; запознати са с груповите форми на работа и новите образователни технологии (учене в опита и чрез опита, ИКТ, проблемно–базирано обучение).

Време на провеждане – два учебни часа

Учениците са разделени на пет екипа от по шестима участници на случаен принцип и всеки екип разполага с работен лист. Във всяка група са определени роли на участниците от самите ученици: координатор, говорител, ученик, който следи продължителността на регламентираното време, пишец, критик, творец на идеи.

Можем да обобщим, че провеждането на урок с интегриране на интерактивни методи на обучение в час по български език е ползотворен за обобщаване и затвърждаване на знанията на учениците. Получените резултати от работата позволяват да се твърди, че приложените методи спомагат за усъвършенстване на компетентностите на учениците. Задачите са съобразени с намерението от страна на преподавателя да се осъществи диалогично общуване между учител – ученик и ученик – ученик, като се развиват различни умения за живота. Предимство на предпочетените методи на работа е свързано с това, че позволяват както индивидуална изява на учениците, така и екипна работа, чрез която се надграждат знания, усъвършенстват се комуникативната, лингвистичната и социокултурната компетентност; насърчава се творческото мислене и способността да се изразява и защитава позиция, умения необходими и в съвременния контекст на живеене.

5.4.3. Анализ на урок по български език с интегриране на интерактивни методи на обучение – 7. клас

Тема на урока: Фразеологични словосъчетания

Особености на целевата група: три паралелки – едната от 30 ученици, а другите две от по 28 ученици; хетерогенни класове; познати за учителя; майчиният език е българския; учениците са с различна степен на мотивация и равнище на работа не са запознати с груповите форми на работа и новите образователни технологии.

Време на провеждане – два учебни часа

Целите на урока и очакваните резултати са в съответствие с държавните образователни изисквания, според действащите такива към момента на провеждане на експеримента, а именно:

- да се систематизират знанията за словосъчетанията;
- да се разпознават свободни и фразеологични словосъчетания в текст;
- да се спазват особеностите в правописа и да се проследи правилната и уместната;

употреба на фразеологичните словосъчетания в речта;

- да проследи доколко е успешно развиването на умения за общуване и формиране на лингвистични знания за устойчивите словосъчетания, предзададени чрез интерактивни методи на обучение.

Тема на урока: Фразеологични словосъчетания

Особености на целевата група: три паралелки – едната от 30 ученици, а другите две от по 28 ученици; хетерогенни класове; познати за учителя; майчиният език е българският; учениците са с различна степен на мотивация и равнище на работа: силни; не са запознати с груповите форми на работа и новите образователни технологии.

Време на провеждане – два учебни часа

Целите на урока и очакваните резултати са в съответствие с държавните образователни изисквания, според действащите такива към момента на провеждане на експеримента, а именно:

- да се систематизират знанията за словосъчетанията;
- да се разпознават свободни и фразеологични словосъчетания в текст;
- да се спазват особеностите в правописа и да се проследи правилната и уместната;

употреба на фразеологичните словосъчетания в речта;

- да проследи доколко е успешно развиването на умения за общуване и формиране на лингвистични знания за устойчивите словосъчетания, предзададени чрез интерактивни методи на обучение.

5.4.4. Анализ на урок по литература с интегриране на интерактивни методи на обучение – 5. клас

Тема на урока: „Пътуването на героите към доброто според приказката „Тримата братя и златната ябълка“

Особености на целевата група: три паралелки с ученици от 5. г, 5. д и 5. е клас, на възраст 10-11 години от 32.СУИЧЕ „Св. Климент Охридски” – гр. София – едната от 30 ученици, а другите две от по 28 ученици; хетерогенни класове; непознати за учителя; домашният език е българският; обучаващите се са с различна степен на мотивация и равнище на работа, не са запознати с груповите форми на работа и новите образователни технологии.

Време на провеждане – два учебни часа

Целите на урока и очакваните резултати:

- да овладее и надгради знания и да обогати личностната си комуникация, което ще подпомогне пълноценното му общуване в ежедневието;
- да осмисли основни ценности и да ги съотнесе към собствения си жизнен опит;
- да развие на читателски опит и критическо мислене, включващо самостоятелна работа с текст (рецептивни умения);
- извличане на информация от повествователен текст, разбиране и осмислянето му (на емпирично равнище), формулиране и споделяне на оценъчна позиция по зададен от преподавателя проблем;
- да осмисли езикът като универсално средство за общуване.

Отговорите на учениците показват индуктивни разсъждения, които са в резултат на извличане на информация от урока и наблюденията, които ги водят до съответните обобщения. Пролитчава способност от страна на учителя да подпомага подобряването на мисленето на своите ученици, като ги насочва да стигат до заключения, като изхождат от личния им опит, т.е. насърчава изграждането на умение за ефективно мислене, така че да могат да успеят в живота.

5.5. Изводи от опитното обучение

Изследователската работа е свързана с качествен анализ на проведените занятия от опитното обучение, както и със задачите от работните листове, попълнени от учениците. Проверява се и се проучва доколко е уместно прилагането на интерактивни

методи в часа по български език за усвояване на учебното съдържание и формирането на комуникативни умения, както и на умения за живот. Резултатите от дейностите насочват към следните изводи:

1. В уроците по български език в периода 5.-7. клас е уместно използването на интерактивни методи на преподаване с оглед формиране на знания и умения у учениците.

2. Приложените в уроците интерактивни методи на обучение напълно отговарят на познавателните способности на учениците и подпомагат развиването на техните комуникативни и лингвистични знания.

3. Наблюдаваме работа в екип и учене в опита и като предимство на интерактивните методи може да се посочи, че те спомагат за формиране на умения за концентрация, създават умения за сътрудничество, за обобщаване на информация, споделяне на мнение пред аудитория, овладяване на различни речеви модели на общуване и формиране на модели за речево поведение у учениците в реални житейски ситуации (поставят обучаващите се в проблемни ситуации, при които се изисква вземане на решения).

4. Чрез участието на всеки ученик в интеракцията намалява изолацията в класната стая, както и се осмисля по продуктивен начин състезаването между тях. В резултат на това, учещият постоянно получава навременна обратна връзка относно разглеждания проблем, всяко мнение е ценено и значещо за конкретната ситуация. Съобразяването с индивидуалния стил на учене, потребности и интереси на ученика е фактор при поддържането вниманието и мотивацията за учене сред обучаващите.

5. При създаването на продуктивни по своя характер задачи очакването е да бъде написан текст от ученика, съобразен с особеностите на съответния речев жанр. Няма работни листове без текст, което говори, че интерактивните методи подпомагат и преодоляване на страховете от писане, осмислянето на темата чрез общуването в група, „чуването“ на различни становища по проблема е в полза на пишещия. Наблюдава се различие на тезите и тяхната защита, широк обмен на информация, който е ясно разпознаваем в текстовете (разпознава се комбинация от обсъжданите идеи в отделните групи, което е в резултат на широкия обмен на информация между самите обучаеми).

6. Планирането, организирането и провеждането на обучение в интерактивна среда е необходим избор в педагогическата практика на преподавателя, който да се стреми към по-ефективен образователен процес.

7. Прилагането на интерективни методи в обучението позволява съответен вид компетентност да се гради в единство с подобряването на друг вид компетентност.

8. Използването на един или два интерактивни метода в учебния час е достатъчно условие за преодоляване на привикване с изпълнението на еднотипни задачи и получаването на стереотипни отговори.

9. Учителите споделят, че познават същността на интерактивните методи на преподаване и разбират понятието като вид взаимодействие, договаряне, работа в екип, но не малка част от тях свързват интеракцията единствено със съвременните информационни технологии. В този контекст на направените наблюдения възниква въпросът доколко интерактивността е истински осмислена от самите преподаватели и е наложителна необходимостта от подобни изследвания и проведени обучения, които да удовлетворяват желанието им за квалификация.

10. Анализиранияте резултати показват убедеността на учителите, че интерактивните методи подпомагат не само за формирането, но и за развиването на компетентности, необходими на успешните млади хора в съвременния свят

11. Анализът на резултатите от опитното обучение категорично потвърждава тезата, че провеждането на учебните занятия в интерактивен /диалогичен/ формат стимулира активността, задълбочава знанията и дава възможност за по-добро разбиране на лингвистичните знания, заложи в учебните програми по български език 5.–7. клас. Налага се изводът, че прилагането им в учебния процес формира правилни и устойчиви практически навици сред учениците, които подпомагат и изграждането на умения, значещи за съвременния контекст на живеене. А това се потвърждава и от личните мнения на обучаемите и учители.

Изводи от дисертационното изследване

1. Прилагането на интерактивни методи на преподаване показва независима когнитивна дейност, наблюдава се „учене чрез правене“, дейност, при която имаме етапи на разбиране, анализиране, сравняване, поправяне, което подпомага, стимулира интелектуалния растеж и развитието на обучаващия се, разкрива индивидуалния му потенциал.

2. Екипната работа дава възможност за сравняване на собствения речев опит с опита на останалите участници в комуникативната ситуация.

3. Интерактивността между учител и ученик се реализира чрез диалог, чрез коментар, приемане или отхвърляне на мнение, което е необходим ресурс за решаването на даден проблем, предоставя се възможност на учениците да развият способност да отстояват собствено мнение.

4. Нагласите на учителите са положителни спрямо прилагането на интерактивните методи в обучението по български език, но се наблюдава наличие на несигурност и колебание при идентифицирането на интерактивните методи.

5. Резултатите от опитното обучение потвърждават необходимостта от промяна в дейностите по време на учебния час, както и целенасочено разбиране за в променените роли на учителите в съвременния контекст на учене.

6. Интерактивните методи на обучение са ефективни и това дава основание да се препоръчва системното им прилагането в учебния процес.

Основни приноси в дисертационния текст:

1. В дисертационния труд се прави сериозен опит за изясняване на същността и функциите на *интерактивните методи* с оглед на обучението по български език 5.-7. клас.

2. Конструира се модел за опитно обучение по български език 5.-7. клас въз основа на проучен собствен опит, анализ и интерпретация на водещи научни постановки, целящ да се изследва как интерактивните методи могат да съдействат за повишаване на мотивацията на учениците за екипна работа.

3. Обоснована е необходимостта от конструиране на урочни единици по български език, в които чрез прилагане на интерактивни методи на обучение се подпомага развиването на умения за живот, както и развиването на когнитивните процеси на учениците – анализ, тълкуване, синтез и оценка.

4. В контекста на направените анализи на проведени обучителни модули върху учебното съдържание по български език за прогимназиалния етап на образование са предложени идеи за оптимизиране на занятията по български език 5. – 7. клас чрез интегриране на интерактивни методи на обучение.

5. Описанието и анализът на проведеното опитно обучение с ученици от 5. -7. клас доказват как в реална учебна обстановка се реализират методически идеи, заложи в дисертационния труд. Анализът на резултатите показва съвместимост на предложените модели с обучението по български език.

6. Научно се обосновава необходимостта от проучване на нагласите у учителите към приложението на интерактивни методи. За целта се конструира анкета, проведена със 70 изследвани лица. Представен е анализ на резултатите, които показват потребността от използването на интерактивни методи във връзка с по-ефективното стимулиране на познавателната активност на учениците. Анализът е придружен от схеми и диаграми, чрез които се визуализират данните.

Публикации по темата на дисертацията:

1. Нейкова, Д. Развиване на социокултурна компетентност чрез интерактивни методи на обучение по български език в 5. клас, сп. Български език и литература, 2017г., кн. 3, с.270

2. Нейкова, Д. Развиване на комуникативна компетентност чрез интерактивни методи (работа по проект) в обучението по български език в 5.–7. клас, сп. Български език и литература, 2017г., кн. 6, с.596

3. Нейкова, Д. За знаците на едно алтернативно образование, публикувана във в. „Учителско дело“; 2015г

4. Neykova, D., Д. The Attitudes of Teachers in Applying Interactive Methods in Education of Bulgarian Language (5.-7.grade), В: „Образование за живота, професионалната

реализация и благополучието“, Сборник от XII Международен образователен и научен конгрес, Тракийски университет, Ст. Загора, 2017г.,с. 300

Библиография:

Bank, W. (н.д.). *Developing Critical Thinking Skills in Eastern Europe*.

Carrol, R. (2005). Carrol, R. *Becoming a Critical Thinker . A Guide for the New Millennium*.

Chomsky, N. (1980). *Rules and Representations*. Oxford: Oxford: Blackwell.

Chomsky, N. (1980). *Rules and Representations*. Oxford: Blackwell.

Commission, E. (н.д.). *European framework for lifelong learning*.

Dewey, I. (1916). *Education and Democracy*. New York: Macmillan.

Ek, A. v. (1985). *Threshold Level English*. Oxford: Pergamon.

Ek., A. v. (1985). *Threshold Level English*. Oxford: Pergamon.

Framework, P. A. (2009). *Key competencies in reading, mathematics and science*. OECD.

- Hymes, D. (1972). *On communicative competence*. Harmondsworth: Penguin.
- Safina, M. S. (н.д.). *Formantion of Socio-cultural Competence in Foreign-Language Teacheng*.
- А.В., Х. (2002). Ключевые компетенции и образовательные стандарты. *Цетр дистанционного образования*.
- Александрова, Д. (2013). *Основи на реториката*. София: УИ "Свети Климент Охридски".
- Алимов А. Т., С. И. (2014). Развитие самостоятельного и творческого мышления у учащихся в процессе обучения. *Молодой ученый*(1), 464-473.
- Ангелова, Л. А. (2006). *Основи на педагогическата компетентност*. София: УИ"Св. Кл. Охридски".
- Ангелова, Т. (2004). *Методика на обучението по български език. Съвременни проблеми*. София: СЕМА - РШ.
- Ангелова, Т. (2004). Новите образователни технологии, интернет и обучението по български език. *Електронно списание Литернет*(8).
- Ангелова, Т. и. (10.04.2010). МЕЖДУНАРОДНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ PIRLS'2006 и РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ УЧАСТИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИЦИ В НЕГО. ПРИЛОЖЕНИЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ. *Електронно списание LiterNet*(4/125).
- Атанасова–Бонева, Д. (2006). *Ученикът–обект и субект в обучението по български език и литература*. Стара Загора: ИК Кота.
- Бояджиев, Т. (2008). Езиковата ситуация у нас в исторически и в съвременен план и европейската езикова политика. *сп. Български език*.
- Василева, Б. (2008). Развитие на критическо мислене в уроците по български език чрез използване на медийни текстове. *Електронно списание Литернет*(10(107)).
- Василева, Д. (2012) Политики и практики на гражданското образование в обучението по български език и литература, София, ИК Софи–Р
- Георгиева, М. Й. (2005). *Обучението по български език и литература в началното училище*. Шумен.
- Гюрова, В. д. (2006). *Интерактивността в учебния процес*. София: Агенция Европрес.
- Гюрова, В. д. (2006). *Интерактивността в учебния процес или за рибаря, рибките и риболова*. София: Агенция Европрес.
- Делибалтова, В. (2003). Към компетентността като обект на дидактически интерес. *Педагогика*(2), 7-13.
- Десев, Л. (1999). *Речник по психология*.
- Димчев, К. (1998). *Обучението по български език като система*. София: Сиела.

- Иванов, К. (н.д.). Интерактивното обучение и развитието на личността на студента бъдещ учител. От Иванов, Кр. *Интерактивното обучение и развитието Научни трудове на Шуменския университет " Епископ К. Преславски* (Том 5, стр. 100-119). Шумен: Шуменския университет "Епископ К. Преславски."
- Иванова, В. и. (2004). Компетентност и компетенции в европейската квалификационна рамка. *Електронно списание Литернет*, 204.
- Иванова, В. И. (2014). Компетентност и компетенции в Европейската квалификационна рамка. *Маттекх*, 1, стр. 238-241.
- Инев, И. В. (2016). *Учебник по български език за 5. клас*. София: БГ учебник.
- Кар, Н. (2012). *Под повърхността*. София: Инфо ДАР.
- Кларин, М. (1995). *Иновации в мировой педагогике*. Рига: Рига.
- Клустер, Д. (2008). Какво представлява критическото мислене? *Електронно списание LiterNet*, 10 (107).
- Кръстанова, В. (2007). Конструктивистката парадигма в обучението по български език. *Български език и литература*(1).
- Кръстева, А. (2004). *Иновации в училищното образование*. В.Търново: Астарта.
- Кръстева, А. (2007). Развиване на критическо мислене чрез четене и писане – съвременна педагогическа необходимост“. (1-2).
- Кръстева, А. (2013). *Интерактивни образователни технологии в началното училище*. Пловдив: Астара.
- култура", Е. к. (2009). *Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот*. Люксембург: Служба за официални публикации на Европейските общности.
- Мерджанова, Я. (н.д.). Педагогическият интерес към езиково-комуникативната компетентност. *Педагогика*(11-12).
- Минчев, Б. (1991г.). *Ситуации и умения*. София: УИ „Кл. Охридски“.
- МОН. (1.09.2016г.). *НАРЕДБА № 12 за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти*.
- МОН. (1.09.2016г.). *Закон за предучилищното и училищното образование*.
- МОН. (2006-2015). *Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищна подготовка*.
- МОН. (2014-2020). *Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността*. София, България.
- МОН. (2014-2020). *Националната стратегия за учене през целия живот* .

- МОН. (2016). *Националната програма за развитие: България 2020*.
- МОН. (2016). *Учебна програма по български език и литература за 6. клас*.
- МОН. (2016). *Учебни програми по български език и литература за 6. клас*.
- МОН. (2017). *Учебна програма по български език и литература за 7. клас*.
- Падешка, М. (2008). Към проблема за резултатността на ученическия аргументативен дискурс. (Литернет, Ред.) София.
- Пернишка, Е. (2013). *Лексикална семантика. Структурно – семантични особености на българската лексика*. София.
- Пернишка, Е. (2013). *Лексикална семантика. Структурно – семантични особености на българската лексика. В: Българска лексикология и фразеология(1)*.
- Петров, А. (1999). Система от упражнения за развиване на дискурсна компетентност на учениците. *Електронно списание Литернет(5)*.
- Петров, А. (2000). *Дискурсният анализ в обучението по български език 5.-8. клас*. София: Булвест 2000.
- Петров, П. М. (2001). *Образователни технологии и стратегии за учене*. София.
- Петрова, С. (н.д.). *Оценяване на компетентността да се решават проблеми в PISA 2012*. ЦКОКО.
- Рашева-Мерджанова, Я. (2004). *Формиране на познавателна компетентност в условията на мултисензорно обучение. Педагогика(7)*.
- Робинсън, К. (2014). *Разчупи клишетата*. София: Рой Комюникейшън.
- Русинова, Е. (2008). За някои възгледи върху комуникативната компетентност и общуването. *Русинова, Елка. За някои възгледи върху комунНаучни трудове на Русенския университет, 42*.
- Станкова, В. (2002). *Евристични предизвикателства в съвременния свят*. София.
- Халпърн, Д. (2000). *Психология критического мышления*. Москва.
- Христозова, Г. (2004). Значение и функции на учебната задача в ОБЕ. *Педагогика, №5, 33-42*.
- Христозова, Г. (2005). Класификация на задачите по български език. *Електронно списание Литернет(4)*.
- Христозова, Г. (2009). Лингвистичната компетентност- същност и основни характеристики. *Електронно списание Литернет(3)*.
- Христозова, Г. (2009). Лингвистичната компетентност–същност и основни характеристики. *Електронно списание Литернет(10 (119))*.

- Шопов, Т. (1998). *Вторият език*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- ЮНЕСКО, М. к. (1996). *Образованието – скрито съкровище. Доклад на* . Париж.
- Bank, W. (n.d.). *Developing Critical Thinking Skills in Eastern Europe*.
- Carrol, R. (2005). Carrol, R. *Becoming a Critical Thinker . A Guide for the New Millennium*.
- Chomsky, N. (1980). *Rules and Representations*. Oxford: Oxford: Blackwell.
- Chomsky, N. (1980). *Rules and Representations*. Oxford: Blackwell.
- Commission, E. (n.d.). *European framework for lifelong learning*.
- Dewey, I. (1916). *Education and Democracy*. New York: Macmillan.
- Ek, A. v. (1985). *Threshold Level English*. Oxford: Pergamon.
- Ek., A. v. (1985). *Threshold Level English*. Oxford: Pergamon.
- Framework, P. A. (2009). *Key competencies in reading, mathematics and science*. OECD.
- Hymes, D. (1972). *On communicative competence*. Harmondsworth: Penguin.
- Safina, M. S. (n.d.). *Formantion of Socio-cultural Competence in Foreign-Language Teacheng*.